

EUZKERAREN JATORIA

Kezkak

Ona emen ezkutuki aundia. Zein ote da gure izkuntza onen jato ia?. Nundik dato! euzkera?. Nun eta noiz tayutu zan gure mintzaiera?. Onelako galderak amaika egin ditezke, orain arte askotan egindakoai erantzun egokirik gabe bazte etan geratu diranak.

Eztu euzkerak Ludi'an barna ezagutzen diran beste izkuntzaekin a emanik, ta o en atzetik ibili diran jakintsuak ezer aurkitu gabe geratu dira alka en ondoren. Ba-dagoz Paris'en bi erakus-etxe ede : "Gizonaren Erakustetxea" ta "Jau-regi Aundia" deitzen diranak; eta bietan lauki audi bat ikus diteke orma goi ta zabal batean, erakustetxe bietan berbera. Bertan ludi'an ezagutzen diran izkuntzaen izenak ja ita dagoz sendika ipiñita ta alkartuta; eta guztien gañetik, baka -baka ik, euzkera agertzen da, aipatu dugun ezkutukia onela adierazten.

Mendeetan barna ez dira izan gutxi ezkutuki ori argitzeko xedeaz egin diran lanak, alde guzietako izkuntzalari onenak ortan burur-bela i ari-izan diralarik. Ezagutzen diran aspaldiko beste izkuntza za ekin erkatzean, antza izan ditekena gogoz bilatu xedeaz; eta andik edo emendik, u undik bada ere, beti aipaturik izan da o elako zerbait; alaz ere aintzakotzat artzeko oña irik gabe.

Oraingo ontan gaurko izkuntzalarjak Kaukaso'n bizi diran E i batzuen izkuntzaekin ari dira erkatxe berean beti ta ondorio egokiak aurkitzeko gogoaz, batik bat Jeorjia E i'arenarekin; alan eta guzti oraindik ez da lortu benetan egokia izan diteken ezer. Erkatze o i buruz ba-daukat nik neronek ikusitako zerbait; Paris'en bizi nintzalarik Kaukaso'ko bi jaun ezagutu nituen, bat jeorjia a, Sollohub'ta Alexandre izena zuena, bestea Oss-Alanes E i'koa; lenengoa, nigandik urbil bizi zalako, maiz aurkitzen nuen kalean eta beti geratzen zan nirekin bere iritziaz mintzatzeko, ta gizon begiko arentzat etzegoen zalantzik, jeorjia ak eta euzkota ak E i berberakoak gera. Besteak Paris'en argitaratzen zuten aldizkariaren igeki bat eman zidan, eta bertan beren izkuntza ta euzkerazko itz batzuk alkarturik agertzen dira zéntzun berbera aurkezten dutela.

Turkoar batekin aremanetan

Beste batekin, turkoa a, Kosay Hám;t Tübeyir izena zuena ta Ankara'ko Ikastola Nagusian irakasle zana, idaz-a emana izan nuen eta berak ere an ateratzen zuten "Belleten"aren igeki bat bialdu zidan; bertan beste itz-ze enda bat agertzen da turkoeraz eta euzkeraz azaltzen diran itzak buruz-buru ja ita, idatziz eta zentzunez alka en antza erakusten. Baña ez ontatik ez eta len aipatutako bestetik ezin beste ondoriorik atera.

Esandako izkuntzaen erkatze ori b; Takuntza guztietarako bide egokiena bezela onartzen da yakintsuen aldetik; bertan diardute beti, baña oindiño eziña izan bide zaye ondor; o egok; rik aurkitzea, ta gure izkuntzaren ezkutukia ezta ezertan argitu.

Izkuntzari buruzkoa gure Errad ere dagokio, biak bat eginda bezela agertzen zaizkigularik; eta gure Eri onek Euzkal-Eri du izena, ots, euzkeraren E ia, bien arteko alkartasuna orela age erazten. Eta euzkera nundik dato en galde-tzen badugu, orixe bera galde dezakegu E i'ari buruz ere orobat ia bere jato ia zein ote dan. Nundik dator Euzkal-E ia?, ora erantzunik gabe geratzen zaigun beste galdera be.

Beste Eri za ekin ere erkatzean ari-izan da aspaldidanik, eta oraindik atera-biderik aurkitu eziñean. Ba-dago zera o i buruz nik neuk garantzi aundieneta-koa ematen d; odan zerbait: Tokien izenak, eta oyek dirala-ta e uz agertzen di-ra oso aipaga iak diran azpegi batzuk; ona emen ikusga jak edo diranak.

E iko toki izanak

Gure E i'ko toki-izen geyen-geyenak euzkeraz egiñak d; rala agertzen dira. Egipen onek auxe adierazten digu lenengoz, gure lu ean biz; -izateko geratu zi-ranak euzkaldunak izan zirala; au oso a; ntzakotzat artzekoa da zalantzik gabe. Ta ba-dago beste zerbait eg; pen ortan argi egiztatu d; tekena: Izen oyek, tokiai dagokienez, oso ederki ja ita dagozela; eta beste eg; pen aipaga i onek auxe erakusten digula, ots, izen oyek ipiñi zituztenak euzkaldun utsak izan zirala beste izkuntzekin kutsaturik j; zan gabe; ori be oso ontzat artzekoa dala deri-tzaigu.

Baña Ludi'ko beste tokiak be, Sortalde Erdi'an batik bat euzkal-izenak da-ramazkitenak agertzen dira, ta len esan dugunagatik bidezkoa dala dirudi, oyek j; piñi zituztenak euzkaldunak ere izan zirala. Itz oyetako batzuk gure E j; ontan be agertzen dira zentzun berberaz gañera. E.b.: Araxes, ango ta emengo bi ibayen izena; Araba, ango ta emengo bi lu aldeen izena; Gotein ango lu-aldea ta Fojain emengoa antz aundia dutela; Ararat ango mendi baten izena ta Aralar emengo beste batena, oso antzekoak diranak; -ain atzizkiaz amai-tzen diran toki-izenak amaika agertzen dira Idazteun'ean, emengo Muniain, Agurain, Andoain, Beriain eta beste orien izenak bezela. Sortaldeko beste toki-izenak ere gogoratu ditzakegu: Aral, Urales, Lena, Aran, Ur, Asia, Ainua,...

Ara lenengo zatidunak

Aipatu d; tugun izen batzuetan ARA beren lenengo zatiaz egiñak agertzen dira: Araxes, Araba, Ararat, Aralar, Aral, Aran. Ara itz orek ua ea esan nai bide da ta batzuen aldetik aztertua izan da, batez ere nik dakidala oso ezagunak diran Saint-Pierre, azpa enda a ta Arjel'eko Gongotzaya izan zana, Etxegar-ray'tar Bonifazio ta San Martin'da Yon jaunen aldetik. Zentzun ori ontzat artu-ta, gure Araba onen izenaren esan-naya aztertu nuen "Estibaliz" izeneko aldiz-karian, 1.967'gn. dagonil irail u il biltzen zituen zenbakian, bertan gure E i'an dagozen ara'z asten diran tok; j batzuen izenak aipatzen nituen: Aragoi, Ara-

mendi, Aralar, Arakil, Arano, Araya, Aratz, Araoz, Araka, Aramayona ta beste batzuk, guztietan ua earen zentzuna agertzen bide dalarik.

Eta aipatu ditudan itz guzti oyek euzkeraz egiñak dirala uste dezakegu egiantz aundienaz. O engatik naiz euzkera naiz Euzkal-E i'aren jato ia sortaldean ote dagoen asmoa onartzeko inda ez agertzen zaigu; apika sortalde-erdian berezikj.

Euzkal E iaren lenengo zatia

Euzkal-E i'aren lenengo zatia euzkeraz egiña dala ontzat artzen da guztien aldetik; eta orela izanik eskier bezela a(dezakegu euzkera Euzkal-E i'aren ize-na baño lenagokoa dala. Orduan nortzuk izan ziran gure izkuntza au erabili zuten lenengoak?, beren burua Eri bat bezela ikusten ez zutenak?; agian bai, baño nortzuk ziran ayek?, nun bizi ziran lendabizi?, berak izan al ziran gure izkuntza au so erazi zutenak?, eta nola?,..., amaika galdera egiteko, arazo ori aztertzean e uz sortzen diranak.

Nola?, galdetzen dugu, bai, nolabait a ituta. Noski, euzkeraren egitura, ots, bere eliztia ain egokia egiña dala ikustean, bidezkoa dirudi gogo-lantze aundi batean sortu dala ustea. Baña, orela izan baldin bazan, orela nola sortzen zaizk;gun beste galderak be. Nun bizi-izan zan o elako gogo-lantze aundia?, nolakoa izan zan bere edadura?, ez al zituen erabili beste gayak ere?, eta zeintzuk?, nola izan diteke, gogo-lantze aundi ura izan bazan, euzkera izkuntza bakarik uztea, beste zantzurik ezagutzen ezpaita?. Erantzunik gabe gertzen diran galderak eta galderak, aunitz.

Len eta orain, gaurko ontan ere, izkutuki aundi baten au ean gagozela airtortu bear dugu; ta o engatik be bidezkoa izan bear geuk, euzkaldunok, ori argitzeko nayeane ere, buru-bela j lanegin bear dugula. Baña xede guztiak baño lenago, guretzat lenen-lenengoa izan bear dana, gure E i'aren biziari eustekoa dugu, enurarik gabe. Izan al diteke euzkaldun bat ere eginbide ori onartzen ez duena?, eziña dirudi o elakorik; orduan nola izan diteke gure Eri ontan euzkera ikasi, aztertu ta erabili gabe iñor izatea?, ulerkaitza benetan.

Aztertu dezagun arazo au sakon eta zabal, eta alka en leyan yardun dezagun gogotik gure izkuntza oni eustean.

U estarazu'ta Andoni